

મુસલમાનોનો જીવનદ્યેય

: લેખક :

શમ્સ પીરઝાદા

: અનુવાદક :

સુલ્તાન અખ્તર

પ્રસ્તાવના

ઈસ્લામી સાહિત્ય પ્રકાશન છેલ્લા વધુ વર્ષોથી ગુજરાતી ભાષી પ્રજા સમક્ષ ઈસ્લામના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો અને માનવસમાજના નિર્માણમાં ઈસ્લામની મહત્તા તથા મૂલ્યો આધારિત સામાજિક ક્રાંતિ માટે માર્ગદર્શક સાહિત્ય મૂકતું રહ્યું છે.

આ જ પરંપરાને યથાવત રાખતાં “મુસલમાનોનો જીવનધ્યેય” નામનું આ પુસ્તક ગુજરાતી ભાષી પ્રજાના લાભાર્થે પ્રસિદ્ધ કરી રહ્યું છે.

પ્રસ્તુત પુસ્તક એ વાત સમજાવે છે કે મનુષ્યના જીવનનો સૌથી મહત્વનો પ્રશ્ન શું છે? અને માનવજીવનની સાચી હકીકત કઈ છે અને તે સમજવા માટે શું કરવું જોઈએ? માનવીએ ઈશ્વરે આપેલ સત્ય ધ્યેય માટે જીવન સમર્પિત કરવું જોઈએ. માનવીએ પોતાના જીવનનું કર્તવ્ય સમજવું જોઈએ અને તે મુજબ પોતાના વાણી-વર્તન-આચરણને ઢાળવું જોઈએ અને જીવન ધ્યેય અને કર્તવ્યના તકાદાઓને પરિપૂર્ણ કરવા જોઈએ. આ પુસ્તક કુઆનિમજીદના પ્રકાશમાં માનવજીવનની ખરી હકીકત અને આ હકીકત ઉપર ઈમાન લાવનાર મુસલમાનોના જીવનધ્યેયને સમજી શકાય અને મુસ્લિમ સમુદાય બાબતે પ્રવર્તતી ગેરસમજો દૂર કરી શકાય તે બાબત ઉપર પ્રકાશ પાડે છે.

આ અગાઉ આ પુસ્તિકાની સાત આવૃત્તિઓ પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂકી છે. આ આઠમી આવૃત્તિ આપની સમક્ષ રજૂ કરતાં અલ્લાહના આભારસહ હર્ષની લાગણી અનુભવું છું.

ચેરમેન,
ઈસ્લામી સાહિત્ય પ્રકાશન

of Life) કાયમ કરવાના કાર્યને પોતાનું તથા માનવતાનું જીવન-ધ્યેય ઠેરવવા લાગે છે. પરંતુ આ તથા એના જેવા બીજા સુંદર તથા આકર્ષક ધ્યેયો પર વિચાર કરવામાં આવે તો જણાઈ આવે છે કે એમની હકીકત “જીવવા ખાતર જીવવું” સિવાય કંઈ જ નથી અને એ “જીવવા ખાતર જીવવું” એ એવી જ નિરર્થક વાત છે જેમકે “લખવા ખાતર લખવું !”

હકીકત એ છે કે માનવીનું બુદ્ધિમાન હોવું જ તેનું જવાબદાર હસ્તી હોવાનું સ્પષ્ટ પ્રમાણ છે અને જીવનને નિરર્થક ઠેરવ્યા પછી માનવીની જવાબદારીભરી હેસિયત બાકી નથી રહેતી. માનવી મોઢેથી ભલે ગમે તેવી વાતો બનાવે છતાં એના અંતરનો પોકાર તો એ જ છે કે તે એક ધ્યેયવાન તથા જવાબદારીભર્યું જીવન જીવવા માટે જ પેદા થયો છે અને બુદ્ધિની માંગણી એ છે કે ખરા તથા યોગ્ય ધ્યેય ખાતર જીવન ગુજારવામાં આવે.

જીવનનો સૌથી મહત્વનો પ્રશ્ન :

જીવનધ્યેય નક્કી કરવાનો પ્રશ્ન કોઈ મામૂલી પ્રશ્ન નથી કે માનવી પોતે જ પોતાના જીવનની હકીકત જાણી લે અને ખરો ધ્યેય ઓળખી લે, છતાં આજનો માનવી સાંસ્કૃતિક જીવનની ભૂલ-ભુલામણીમાં કંઈક એવો ખોવાઈ ગયો છે કે એને આ પાયાના અતિ મહત્વના પ્રશ્ન પર વિચાર કરવાની સૂઝ જ નહીં પડી હોય અને કેટલાય એવા હશે જેઓને વિચારવાના મોકા મળ્યા તો પણ તેઓ એના પર એક આછી નજર નાંખી આગળ વધી ગયા અને એ વિષે એક ઉપરછલ્લો મત કાયમ કરીને મનને શાંત કરી દીધું, પરંતુ યાદ રાખવું જોઈએ કે જીવનની ખરી કિંમત એ અમૂલ્ય ઘરેણા (જીવનના ખરા ધ્યેય)ના મેળવી લેવામાં જ છે. તેથી એને બીજા બધા જ કાર્યો કરતાં પ્રાથમિકતા મળવી જોઈએ. સમયના અભાવનું બહાનું અત્રે અર્થ-વિહોણું છે, કારણ કે જે કાર્યમગ્નતા તથા પ્રયાસોની દિશા ખરા ધ્યેય તરફ ન હોય તે ખોટી તથા નિરર્થક છે અને એનું દષ્ટાંત એવું છે જેમકે કોઈ માણસ એક મહેલ તૈયાર કરવાની યોજના બનાવે અને તેના માટે સારામાં સારી સાધન સામગ્રી પણ મેળવી લે પરંતુ તેને જમીન પર ચણવાને બદલે હૃદયમાં બાંધકામ શરૂ કરે. દેખીતું છે કે જો એ આખી ઉંમર પ્રયાસ કરતો રહે તો પણ મહેલ બંધાવાનો નથી. બિલકુલ એ જ પ્રમાણે ઉપર્યુક્ત માનવી જે કાર્યને રચનાત્મક

મુસલમાનોનો જીવનધ્યેય

ઉપરોક્ત હકીકતને દૈષ્ટિ સમક્ષ રાખીને જો આપ પોતાના જીવનને સફળ બનાવવા ઈચ્છતા હોવ તો કામકાજની ભરમાર તથા સમયના અભાવ વગેરેના બહાના પડતા મૂકો. ઉચ્ચ ધ્યેયને ખાતર ત્યાગ તથા કુર્બાની આપવી પડશે. જીવનની જે ક્ષણોને આપ સત્યની શોધમાં પસાર કરશો તો તે આપને એવી દોલતથી માલામાલ કરી દેશે કે જેની કદર અને કિંમતનો અંદાજ પણ નહીં લગાડી શકાય.

દુન્યવી જીવનના લાભોને જ અસંલ લાભ ગણનારા તથા એના જ તરફ આકર્ષાઈ રહેલા માનવીઓની ન તો પહેલાં ખોટ હતી ન આજે છે. વર્તમાન યુગનો ભૌતિકવાદ મજકૂર દુનિયાપરસ્તી (દુન્યવી લાભોની પૂજા)નું જ એક પ્રગતિશીલ રૂપ છે. તફાવત કેવળ એટલો જ છે કે જૂના જમાનાનો માનવી ખુદાની સાથે બીજાઓને મસ્બૂદ (પૂજ્ય) માનીને દુન્યવી લાભો પર પોતાની નજર જમાવતો હતો અને આજના પ્રગતિશીલ યુગના માનવીએ ખુદાથી બેપરવા બનીને ભૌતિક ધ્યેયો પર પોતાની દષ્ટિ કેન્દ્રિત કરી દીધી છે અને બધી જ ભૌતિક સાધન-સામગ્રીને તે સ્વચ્છંદ રીતે ભૌતિક સુખની પ્રાપ્તિ માટે છૂટથી વાપરી રહ્યો છે. એ જ પ્રમાણે સામૂહિક જીવનમાં ભૌતિકવાદી સમાજ તથા સંસ્કૃતિ અને ખુદાથી વિમુખ કારભાર એ એનું ધ્યેય છે. એને ન તો ખુદા સાથે કોઈ સંબંધ છે ન આખિરત (પરલોક)ની સાથે. એ ન તો અખંડ (નૈતિકમૂલ્યો)ના મહત્ત્વને પિછાંચે છે ન તો આત્માની શુદ્ધિને. એને ન તો નીતિમાન સંસ્કૃતિ પ્રત્યે કંઈ આકર્ષણ છે ન ખુદાની ઈચ્છા અનુસાર જીવન-વ્યવસ્થા પ્રત્યે. એનો બધો મોહ કેવળ ભૌતિક વસ્તુઓ પ્રત્યે જ છે અને એણે પોતાની જાતને એમાં જ ફના કરી દીધી છે.

[illegible]

જાય છે કે માનવી પોતાના જીવનની હકીકતને નથી સમજ્યો અને પરિણામે એ ન તો પોતાના જીવનના વાસ્તવિક (સત્ય) ધ્યેયને ઓળખી શક્યો અને ન તો પોતાના વ્યક્તિગત કે સામૂહિક આચરણને તે ધ્યેયની પ્રક્રિયાનું સાધન બનાવી શક્યો.

માનવ-જીવનની હકીકત :

માનવીનું જીવન કોઈ અકસ્માતરૂપે અસ્તિત્વમાં નથી આવી ગયું, બલ્કે આ વિશ્વના પેદા કરનાર તથા એના પાલનહાર માલિકની મરજી અનુસાર અસ્તિત્વમાં આવ્યું છે. એનો માલિક તથા ચલાવનાર અલ્લાહ જ છે. તેથી એની હકીકત એ જ બતાવી શકે છે અને એનું ઠીક ઠીક માર્ગદર્શન પણ એ જ કરી શકે છે. જો એક મશીન વિષે ખરી જાણકારી તથા સૂચનાઓ મેળવવા માટે એના બનાવનાર તરફ રજૂ થવું આવશ્યક છે તો પછી માનવ-જીવનની હકીકત જાણવા તથા એ બાબતે માર્ગદર્શન મેળવવા માટે એના પેદા કરનાર તરફ રજૂ થવું કેમ જરૂરી નથી ? અને શું એ વાત બુદ્ધિમાં આવે એવી છે કે જીવનની જે હકીકત એનો માલિક બતાવે તે ખોટી અને જે માણસ બતાવે તે ખરી હોય ? પરંતુ આ મૂર્ખતામાં સાધારણ રીતે માણસો અટવાયેલા છે અને સારા ભણેલા-ગણેલા લોકો પણ હિમાલય જેવી એ જબરજસ્ત ભૂલને નથી અનુભવતા.

આ તો છે બુદ્ધિનો તકાદો જે ઈસ્લામે રજૂ કરેલા સત્ય અનુસાર જ છે અને મુસલમાન હોવાની હેસિયતથી તો આપણું એ વાત પર ઈમાન છે કે જે કંઈ અલ્લાહ તઆલાએ કહ્યું છે તે જ સત્ય છે. માટે આપણે આ બાબતમાં અલ્લાહની કિતાબ કુર્આન તરફ રજૂ થવું જોઈએ. એ કિતાબમાં જીવનની હકીકત નીચે જણાવ્યા મુજબ ઉઘાડી પાડવામાં આવી છે : “એણે જ મૃત્યુ તથા જીવનને પેદા કર્યા છે જેથી તમારી પરીક્ષા લે કે તમારામાંથી કોણ સારા કર્મ કરનાર છે.” (સૂર: મુલ્ક)

આનાથી અમુક વાતો પંર પ્રકાશ પડે છે. એક એ કે જીવન કોઈ અકસ્માતરૂપે અસ્તિત્વમાં નથી આવ્યું બલ્કે એનું સર્જન ઈરાદાપૂર્વક થયું છે. બીજું એ કે એનો પેદા કરનાર અલ્લાહ તઆલા જ છે, અને ત્રીજું એ કે એનું સર્જન પરીક્ષા અર્થે થયું છે. માટે આ જીવન અજમાયશનું જીવન છે અને માનવીની અજમાયશ એ બાબતમાં છે કે કોણ પોતાના જીવનની ઉંમર-મર્યાદાનો લાભ ઉઠાવીને પોતાને શ્રેષ્ઠ માનવી પુરવાર કરી બતાવે છે અને કોણ ગાફેલ બનીને સદાચરણથી પોતાને વંચિત રાખે છે.

મુસલમાનોનો જીવનધ્યેય ◀ ૮ ▶

સત્ય ધ્યેય :

આ પરીક્ષાર્થી જીવનમાં જે પ્રશ્નપત્રનો સૌથી પહેલાં જવાબ આપવાનો છે તે જીવનધ્યેયનું પ્રશ્નપત્ર છે. કારણ કે સફળતાનો બધો આધાર એના ખરા હોવા પર છે. ઈસ્લામની નજરે માનવજીવનનો ધ્યેય અને અંતિમ ધ્યેય ખુદાની પ્રસન્નતા અને આખિરત (પરલોક)ની સફળતાની પ્રાપ્તિ છે કે જેનાથી ઉત્તમ કે ઉચ્ચતર ધ્યેયની કલ્પના પણ કરી ન શકાય : “અલ્લાહની પ્રસન્નતા સૌથી મોટી વસ્તુ છે.” (સૂરા તૌબા-૭૨)

કારણ કે જે હસ્તી આ વિષયની સર્જનહાર અને માલિક છે, જેના અધિકારમાં આકાશ-પાતાળના ખજાના છે, જેના હાથમાં ભાગ્યને બનાવવાની ને બગાડવાની સંપૂર્ણ સત્તા છે, અને જે સકળ બ્રહ્માંડનો એકલો સર્વસત્તાધારી હાકેમ છે એની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કર્યા બાદ માનવીની તે કઈ ઈચ્છા હોઈ શકે છે જે પૂરી ન થાય ? તે કઈ દોલત છે જેનાથી તે માલામાલ ન થઈ જાય ? તે કઈ ભલાઈ છે જેને તે મેળવી નહીં શકે ? અને તે કઈ મંઝિલ છે જ્યાં તે પહોંચી નહીં શકે ?

હકીકત એ છે કે જ્યાં ખુદા મળી ગયો ત્યાં બધું જ મળી ગયું. પછી ભલે એની તલાશમાં માનવીએ પોતાનું બધું જ ગુમાવી દીધું હોય, જેમકે ફરમાવ્યું :-

“ખબરદાર રહો, અલ્લાહનું સ્મરણ જ એ વસ્તુ છે જેનાથી હૃદયોને સંતોષ પ્રાપ્ત થતો હોય છે.” (સુર: રઅદ-૨૮)

તો પછી એની પ્રસન્નતાની બરકતોનો કોણ અંદાજ કાઢી શકે છે?

અલ્લાહતઆલાએ આગિરત (પરલોક)ને કાયમી રહેઠાણ અને જન્નત (સ્વર્ગ)ને પોતાની પ્રસન્નતાનું પ્રતીક ઠેરવ્યું છે. એ જન્નત માનવીની પ્રગતિની તે સર્વોચ્ચ મંજિલ હશે જ્યાં એની કોઈ પણ સમસ્યા નહીં રહે. એને ત્યાં ન ભૂખ સતાવશે ન તરસ, ત્યાં ન તો રોટીની ચિંતા કરવી પડશે, ન મકાનની. એની બધી જ સમસ્યાઓ ત્યાં હંમેશને માટે ઉકેલાઈ ચૂકી હશે. અને તે અનંત આરામ પ્રાપ્ત કરી લેશે. તે ઉપરાંત એને ત્યાં પવિત્ર અને આબરૂદાર જીવન પ્રાપ્ત થશે, ખુદાના સર્વોત્તમ બંદાઓના સંગાથનું સન્માન મળશે. તદ્દુપરાંત, અલ્લાહનું સાન્નિધ્ય એની રૂહને માટે અતિશય આહ્લાદક સાબિત થશે. મતલબ કે જન્નતમાં માનવીની પ્રત્યેક ઉમ્મીદ અને તમન્ના પૂરી થશે :-

“ત્યાં તમે જે વસ્તુની ઇચ્છા કરશો તે તમને મળશે અને જે વસ્તુ તમે માંગશો તે તમને આપવામાં આવશે.” (સુર: હા-મીમ સજદહ-૩૧)

આ છે અલ્લાહતઆલાની તે નેઅમત જેનાથી નવાજવા માટે તેણે માનવીને પેદા કર્યો છે અને એ જ માનવીની સૌથી મોટી સફળતા છે. આખિરતની આ સફળતા તે જ લોકોને મળશે જેઓએ ખરેખર આખિરતને ધ્યેય બનાવીને જીવન વિતાવ્યું હશે :-

“અને જે આખિરત (પરલોક)ની ઈચ્છા રાખતો હોય અને તેના માટે પ્રયત્ન કરે જેવો કે તેના માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, અને હોય તે ઈમાનવાળો, તો એવા દરેક મનુષ્યના પ્રયત્નોની કદર કરવામાં આવશે.” (સૂર: બની ઈસરાઈલ-૧૯)

“જે કોઈ આખિરત (પરલોક)ની ખેતી ચાહે છે તેની ખેતીને અમે વધારીએ છીએ,” (સૂર: શૂરા-૨૦)

“(આવા લોકોએ જાણી લેવું જોઈએ કે) અલ્લાહના માર્ગમાં લડવું જોઈએ તે લોકોએ જેઓ આખિરત (પરલોક)ના બદલે દુનિયા(આલોક)ના જીવનને વેચી દે. પછી જે અલ્લાહના માર્ગમાં લડશે અને માર્યો જશે અથવા વિજયી રહેશે તેને ચોક્કસપણે અમે મહાન બદલો આપીશું.” (સૂર: નિસા-૭૪)

અસત્ય (ભાતિલ) ધ્યેય :

આથી ઊલટું જે લોકો દુનિયાને પોતાનો ધ્યેય અને એના (ભૌતિક) લાભોને પોતાની દૃષ્ટિનું કેન્દ્ર બનાવે છે તેમને આખિરતની નેઅમતોમાંથી કંઈ નહીં મળે: “અને જે દુનિયા (આલોક)ની ખેતી ચાહે છે તેને દુનિયા (આલોક)માંથી જ આપીએ છીએ પરંતુ આખિરત (પરલોક)માં તેનો કોઈ હિસ્સો નથી.” (સૂર: શૂરા-૨૦)

આવું એટલા માટે કે તેઓએ દુનિયાને પરીક્ષાના ક્ષેત્રને બદલે હરવા-ફરવાની જગ્યા સમજી લીધી અને તેના રૂપરંગ, હરિયાળી અને વસંત જોઈને તેઓ એ ધોકામાં પડી ગયાં કે કદાચ આ મહેફિલ હંમેશા આ રીતે પુરબહારમાં જ રહેશે. આ ભ્રમમાં પડ્યા રહેવાને લીધે તેઓને તે કાર્યો કરવાની સદ્બુદ્ધિ કે પ્રેરણા જ ન મળી કે જે આખિરતમાં લાભદાયી નીવડી શકત. જે ક્ષણે તેઓ આખિરતમાં કદમ મૂકશે તે જ વેળા તેમને જણાઈ આવશે કે આ જગતની કોઈ વસ્તુ પણ એમની સાથે ત્યાં આવી નથી. એમની બધી યોજનાઓ ધૂળભેગી થઈ ગઈ અને એમની બધી મહેનત બાતલ થઈ ગઈ. દુનિયાપરસ્તીના આ પરિણામને અલ્લાહતઆલાએ ઘણાં અસરકારક અંદાજમાં વર્ણવ્યું છે : “અને હે પયગંબર ! આમને દુનિયાના જીવનની વાસ્તવિકતા આ દૃષ્ટાંત વડે સમજાવો કે આજે અમે આકાશમાંથી પાણી વરસાવી દીધું તો ધરતીની વનસ્પતિ ખૂબ

જે લોકો ભૌતિક ઉન્નતિને પોતાની ઉચ્ચતા (પ્રકૃતિની ચરમસીમા) સમજે છે, તેમનું ભવિષ્ય કેટલું અંધકારમય છે કે તેઓના અતિથિ-સત્કાર માટે જહન્નમની આગ તૈયાર કરવામાં આવી છે ! “અને ઈન્કારીઓની મહેમાનગતિ માટે જહન્નમને તૈયાર રાખી છે.” (સૂર: કહફ-૧૦૨)

“આ બે પક્ષો છે જેમના વચ્ચે પોતાના રબ વિષે ઝઘડો છે. એમાંથી તે લોકો જેમણે ઈન્કાર (કુફ્ર) કર્યો, તેમના માટે આગના પોશાક વેતરી નાખવામાં આવ્યા છે, તેમના માથાઓ પર ઉકળતું પાણી રેડવામાં આવશે જેનાથી તેમની ચામડી જ નહીં, પેટના અંદરના ભાગો પણ ગળી જશે, અને તેમની ખબર લઈ નાખવા માટે લોખંડની ગદાઓ હશે.” (સૂર: હજજ-૧૮, ૨૦ અને ૨૧)

“પછી તે એમાં ન મરશે અને ન જીવશે.” (સૂર: આ'લા)

“અને જહન્નમની આગમાં તેઓ હંમેશા રહેશે.” (સૂર: તૌબા-૧૭)

અને મૃત્યુ સમયે આંખ બંધ થતાં જ આ હકીકત ઉઘાડી થઈને તેઓની સામે આવી જશે કે આખિરતમાં મુક્તિનો પ્રશ્ન જ જગતનો બુનિયાદી અને વાસ્તવિક પ્રશ્ન હતો. બીજા પ્રશ્નો જે એના પ્રયાસો અને પ્રયત્નોનું કેન્દ્ર બની રહ્યાં હતાં તે કોઈ રીતે પણ એટલા મહત્વના ન જ હતા કે એમના કારણે આખિરત પરથી ધ્યાન હટાવી દેવામાં આવે.

જીવન કર્તવ્ય :

જીવનનો ખરો હેતુ અને અંતિમ ધ્યેય સ્પષ્ટ થઈ ગયા બાદ એ પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે કે આ પરીક્ષાના જીવનમાં કયો માર્ગ છે જેને અપનાવવાથી માનવી સફળ અને આશાસ્પદ બની શકે છે અને પોતાની મંજિલ પર પહોંચી શકે છે ? કારણ કે મંજિલ પર માણસ કેવળ ઈચ્છા કરવાથી નથી પહોંચી શકતો બલકે એના માટે નિશ્ચિત માર્ગ ઈસ્લામનો ધોરી માર્ગ “સિરાતે મુસ્તકીમ” છે. અહીંયાથી જ એ વાત સ્પષ્ટ થઈ જાય છે કે ઈસ્લામ એક જીવનમાર્ગ (Way of Life) છે જેને અમલના મેદાનમાં અપનાવવાથી જ માણસ પોતાની મંજિલ પર પહોંચી શકે છે અને અત્રેથી જ એ વાત પણ રોશન થઈ જાય છે કે દુન્યવી જિંદગીને જે “ખેલ-તમાશાની” ઉપમા આપવામાં આવી છે તેનો મતલબ એ નથી કે માણસ દુનિયાના કામકાજથી દૂર નાસી જાય અને સન્યાસ ધારણ કરી લે. બલકે એનો અર્થ એ છે કે માનવી જીવનની ભૂલભુલામણીઓની વચ્ચે ઈસ્લામના રાજમાર્ગ પર પોતાને કાયમ રાખીને તે પ્રત્યેક કાર્ય પૂરું પાડવામાં કટિબદ્ધ થઈ જાય, જે આખિરતમાં

લાભદાયી હોય અને તે પ્રત્યેક કામથી વેગળો થઈ જાય જે આખિરતમાં હાનિકારક હોય, પછી ભલે તેમાં કેટલાય દુન્યવી લાભો નજરે પડતા હોય. ઈસ્લામ માનવીને દુનિયા કે સંસારથી નાસી છૂટવાનું નથી કહેતો, બલ્કે એક બંધારણ અનુસાર અને નિશ્ચિત હદમાં રહીને જવાબદારીભર્યું જીવન જીવવાની અને દુનિયાની ખરી વસ્તુઓને યોગ્ય રીતે ઉયોગમાં લેવાની સૂચના આપે છે. તેથી જ એને પૃથ્વીનો ખલીફા કે નાયબ કહેવામાં આવ્યો છે. અને જે જીવનમાર્ગ કે જિન્દગીનો કાનૂન એના માર્ગદર્શન માટે નાઝિલ કરવામાં આવ્યો છે એનું નામ દીને-ઈસ્લામ છે.

ભૌતિક લાભ-પૂજાના આ યુગમાં જો ક્યાંક ધર્મની કદર કરવામાં આવે છે પણ તો કેવળ એની નૈતિક તાલીમને જ કંઈક મહત્વ આપવામાં આવે છે. રહ્યો ખુદાની બંદગીનો મામલો તો એને સામાન્ય રીતે એક બિનજરૂરી અને મહત્વ વિનાની વસ્તુ સમજવામાં આવે છે. વિચારવાના આ ઢંગથી મુસલમાનોનો પાશ્ચાત્ય વિચાર ધરાવતો વર્ગ ખૂબ જ પ્રભાવિત છે. એમની નજરે જીવનના વહેવાર બાબતના ઈસ્લામી આદેશો કંઈક અંશે ધ્યાન આપવા યોગ્ય છે. પરંતુ ખુદાની બંદગી તો કંઈ જ મહત્વ નથી ધરાવતી અથવા એની હેસિયત બીજા નંબરની છે, જો કે ખરૂં જોતાં બંદગી વિના દીનનો સહેજ ખ્યાલ પણ ન કરી શકાય. કારણ કે દીન અસલમાં ખુદા સમક્ષ નમન અને સમર્પણની લાગણીનું નામ છે. એવું નમન અને સમર્પણની લાગણી જે અંતરના ઊંડાણમાં ખુદા પ્રત્યે ડર અને પ્રેમ સાથે હોય. દેખીતી વાત છે કે એનું ઉચ્ચ અને સર્વોત્તમ રૂપ બંદગી અર્થાત્ પૂજા જ છે. કેમકે બંદગીમાં એ બધી વાતો ઉચ્ચ કક્ષાએ મોજૂદ હોય છે. વળી એમાં માનવીનું લક્ષ્ય સંપૂર્ણ રીતે ખુદા તરફ કેન્દ્રિત થઈ જાય છે. અને એ એક એવું રૂહાની કાર્ય છે કે જેમાં કોઈ દુન્યવી સ્વાર્થનું નામ-નિશાન પણ નથી હોતું. બંદગીની આ જ વિશેષતા એને આજ્ઞાઆપાલનથી વિશિષ્ટ બનાવી દે છે. તેથી જ ઈસ્લામમાં ખુદાની બંદગી એના આજ્ઞાઆપાલનથી ઊંચો દરજ્જો ધરાવે છે. બલકે હકીકત એ છે કે આજ્ઞાઆપાલનનું મૂળ બંદગી જ છે. ખુદાની બંદગી કરવાથી જ અપ્લાકી સદ્ગુણોના ઝરણા ફૂટે છે અને એની જ બરકતથી જીવનના કાર્યો સંબંધી ખુદાઈ હુકમોના પાલન માટે માનવીનું મન તૈયાર થઈ જાય છે. એમ સમજો કે ખુદાની બંદગી વિના એની તાબેદારી કઠીન પણ છે અને રૂહ ને આત્મા વગરની તથા નિરસ પણ. બંદગી કે ઉપાસનાનો સંબંધ અલ્લાહ તઆલાના એ ગુણ સાથે છે કે આ વિશ્વમાં કેવળ એની જ હસ્તી મઅૂબૂદ (ઈલાહી) અર્થાત્ પૂજાને લાયક છે. પૃથ્વી અને આકાશની પ્રત્યેક વસ્તુ એની ઈબાદતમાં લાગેલી છે. પોત-પોતાની રીતે એની સામે સજદા (નમન) કરે છે. પોત-પોતાની ભાષામાં એની તસ્બીહ (ગુણગાન) કરે છે અને અસંખ્ય ફરિશ્તાઓ એની હમ્દો-સના (સ્તુતિ)માં મગ્ન છે :

“શું તમે એ વાત પર ધ્યાન નથી આપ્યું કે પૃથ્વી અને આકાશમાં જે કોઈ છે તે અલ્લાહની જ પાકી (પવિત્રતા) વણવિ છે. અને પક્ષીઓ પણ જે પાંખો ફેલાવી રાખે

જીવન કૃતદ્વન અને વિદ્રોહી હોય ! તેથી જ ફરમાવવામાં આવ્યું છે, “બેશક નમાઝ નિર્લજ્જતા અને બૂરાઈના કામોથી અટકાવે છે.” (સૂર: અન્કબૂત-૪૫)

આ તો સાચી બંદગીનો અનિવાર્ય તકાદો છે. પરંતુ ઇબાદતનો અર્થ પણ પરસ્તિશ કે પૂજા-પાઠ સુધી જ સીમિત નથી. બલ્કે એમાં તાબેદારીનો ભાવાર્થ પણ સામેલ છે અને એમ ફરમાવવામાં આવ્યું છે કે,

“મેં જિન્નો અને ઇન્સાનોને કેવળ એટલા માટે પેદા કર્યા છે કે તેઓ મારી ઇબાદત કરે.” (સૂર: ઝારિયાત-૫૬)

તો એનો સંબંધ આખા જીવન સાથે છે અને મતલબ એ છે કે મનુષ્યને એટલા જ માટે પેદા કરવામાં આવ્યો છે કે તે પ્રત્યેક સમયે અને પ્રત્યેક સ્થિતિમાં ખુદાનો આજ્ઞાકિત બંદો બનીને રહે. એની આ ફરજ પૂરા સમયની છે અને મૃત્યુની ઘડી સુધી એણે પોતાનું આખું જીવન અલ્લાહના આજ્ઞાપાલન અને બંદગીમાં વિતાવવું જોઈએ. તે કોઈ ક્ષણને માટે પણ અને જીવનના કોઈ ક્ષેત્રમાં પણ, પછી ભલે તેનો સંબંધ વ્યક્તિગત મામલા (Private Life) સાથે હોય કે સામૂહિક બાબત (Social Life) સાથે, તે બંદગીના બંધનમાંથી મુક્ત નથી. આ સંપૂર્ણ તાબેદારી જ માનવ-જીવનનું કર્તવ્ય છે :

“અને તેમને એના સિવાય કોઈ આદેશ આપવામાં આવ્યો ન હતો કે અલ્લાહની બંદગી કરે પોતાના દીન (ધર્મ)ને તેના માટે વિશુદ્ધ કરીને, તદ્દન એકાગ્ર થઈને, અને નમાઝ કાયમ કરે અને ઝકાત આપે. આ જ તદ્દન સાચો અને દુરસ્ત દીન (ધર્મ) છે.” (સૂર: બૈયિનહ-૫)

“તમારો ઉપાસ્ય એક જ ઉપાસ્ય છે અને તેના જ તમે આજ્ઞાકિત બનો. અને હે નબી ! ખુશખબર આપી દો વિનમ્રતા અપનાવનારાઓને” (સૂર: હજજ-૩૪)

“હે ઈમાન લાવનારાઓ ! તમે સંપૂર્ણપણે ઈસ્લામમાં આવી જાઓ અને શેતાનનું અનુસરણ ન કરો, કેમ કે તે તમારો ખુલ્લો શત્રુ છે.” (સૂર: બકરહ-૨૦૮)

“કહો, મારી નમાઝ, મારી બંદગીની તમામ વિધિઓ, મારું જીવન અને મરવું, બધું જ અલ્લાહ રબ્બુલ્ આલમીન (સૃષ્ટિના માલિક અને પાલનહાર) માટે છે જેનો કોઈ ભાગીદાર નથી. તેનો જ મને આદેશ આપવામાં આવ્યો છે અને સૌ પ્રથમ આજ્ઞાપાલનમાં મારું ઝુકાવનાર હું છું.” (સૂર:

દ્યોત :

“તેણે તમારા માટે દીન (ધર્મ)ની તે જ પદ્ધતિ નક્કી કરી છે જેનો આદેશ તેણે નૂહને આપ્યો હતો અને જેને (હે મુહમ્મદ !) હવે તમારા તરફ અમે વહી દ્વારા મોકલ્યો છે, અને જેનો આદેશ અમે ઈબ્રાહીમ અને મૂસા અને ઈસાને આપી ચૂક્યા છીએ, એ તાકીદ સાથે કે આ દીન (ધર્મ)ને સ્થાપિત કરો અને તેના મામલામાં વહેંચાઈ ન જાઓ.” (સુર: શુરા-૧૩)

“આજે મેં તમારા દીન (જીવન-વ્યવસ્થા)ને તમારા માટે સંપૂર્ણ કરી દીધો છે અને પોતાની કૃપા તમારા ઉપર પરિપૂર્ણ કરી દીધી છે અને તમારા માટે ઈસ્લામને તમારા દીન (ધર્મ) તરીકે પસંદ કરી લીધો છે.” (સુર: માઈદહ-૩)

આ દીનમાં વધારો-ઘટાડો કરવો અર્થાત્ એના અમુક ભાગોને અપનાવવા અને અમુકને છોડી દેવા, એના સહેલા હુકમોનું પાલન કરવું અને જે હુકમો પર અમલ કરવામાં સંઘર્ષ અને કુર્બાની સામે આવતી હોય તેમને પડતા મૂકવા એ તે ગુન્હેગારીનું કાર્ય છે જે આ પહેલાં અહલેકિતાબ કરી ચૂક્યા છે, અને જેમને કુર્બાનીમાં સખત સજાની ધમકી સંભળાવવામાં આવી છે :-

“તો શું તમે ગ્રંથના એક ભાગ પર ઈમાન લાવો છો અને બીજા ભાગનો ઈન્કાર કરો છો ? પછી તમારામાંથી જે લોકો આવું કરે, તેમની સજા એના સિવાય બીજી શું છે કે દુનિયાના જીવનમાં અપમાનિત અને તિરસ્કૃત બનીને રહે અને આખિરત (પરલોક)માં અત્યંત કઠોર યાતનામાં નાખી દેવામાં આવે ? અલ્લાહ તે કામોથી અજાણ નથી જે તમે કરી રહ્યા છો.” (સૂર:બકરહ - ૮૫)

હકીકતમાં જિંદગી એક એકમ છે જેને અનેક ખાનાઓમાં વિભાજિત કરી ન શકાય. તે એક સર્વાંગી તંત્રનો તકાદો કરી રહી છે અને એ વિશેષતા કેવળ ઈસ્લામની જ છે કે તે એક સર્વાંગી તંત્ર પણ છે અને સંપૂર્ણ જીવન-વ્યવસ્થા પણ. અને તે જીવનને કેવળ ખુદાપરસ્તી (ઈશ્તિબક્તિ)ના રંગોમાં રંગાયેલું જોવા ઈચ્છે છે : “અલ્લાહનો રંગ અપનાવો. તેના રંગથી સારો બીજા કોનો રંગ હશે?” (સૂર: બકરહ—૧૩૮)

આ વિષયની એક બુનિયાદી વાત એ છે કે અલ્લાહ તઆલા જ માલિક છે. બીજા બધા એની મખ્લૂક (સર્જન) છે. તે જ સત્તાધીશ છે અને બીજા બધા તેના આધિન છે. સમગ્ર વિશ્વમાં સત્તા અને હકૂમત કેવળ એની જ છે. તેથી જિંદગી માટે કાનૂન બનાવવો એનો જ હક્ક છે. એણે મોકલેલો કાનૂન જ માન્ય રાખવા યોગ્ય અને પાલન કરવા લાયક છે. એના કાનૂનના મુકાબલામાં કોઈને કાનૂન ઘડવાનો અધિકાર નથી :

“સાર્વભૌમત્વ (શાસન-સત્તા) અલ્લાહ સિવાય કોઈના માટે નથી. તેનો આદેશ છે કે તેના સિવાય તમે કોઈની બંદગી ન કરો. આ જ સાવ સીધી જીવન-પદ્ધતિ છે, પરંતુ અધિકાંશ લોકો જાણતા નથી.” (સૂર: યૂસુફ—૪૦)

“શું આ લોકો અલ્લાહના કંઈક એવા ભાગીદાર રાખે છે જેમણે એમના માટે દીન (ધર્મ)નું સ્વરૂપ ધરાવતી એક એવી પદ્ધતિ નિર્ધારિત કરી દીધી છે જેનો અલ્લાહે આદેશ આપ્યો નથી ?” (સૂર: શૂરા—૨૧)

“જે લોકો અલ્લાહના અવતરિત કરેલા કાનૂન મુજબ ન્યાય ન કરે તેઓ જ

એટલા માટે કરવામાં આવ્યું જેથી અલ્લાહ એ જાણી લે કે કોણ તેને જોયા વિના તેના અને તેના રસૂલોની મદદ કરે છે. નિ:શંક અલ્લાહ ખૂબ શક્તિશાળી અને પ્રભુત્વશાળી છે.” (સૂર: હદીદ-૨૫)

દીનનું નિ:સ્વાર્થ અનુસરણ અને એની સ્થાપનાનો એ રીતે સંઘર્ષ કરવો કે વ્યક્તિની સુધારણા, સમાજનું ઘડતર અને રાજ્યની રચના બધું જ આ દીન અનુસાર થાય, આ ઈકામતેદીન છે અને આ દુનિયામાં ઈમાનવાળાઓનો આખરી મક્સદ અને પ્રિય જીવનધ્યેય છે.

જીવનધ્યેયના તકાદાઓ :

આ જીવનધ્યેય જેટલો ઉચ્ચ કે બુલંદ છે તેટલા જ ઉચ્ચ અને બુલંદ એના તકાદાઓ પણ છે. એનો સર્વ પ્રથમ તકાદો એ છે કે મુસલમાનો શહાદતે હક (સત્યની સાક્ષી)ની ફરજ અદા કરે જેમકે અલ્લાહ તઆલાનું ફરમાન છે :

“અને આવી રીતે તો અમે તમને (મુસલમાનોને) એક ‘ઉમ્મતે વસત’ (ઉત્તમ સમુદાય) બનાવેલ છે, જેથી તમે દુનિયાના લોકો ઉપર સાક્ષી રહો અને પયગંબર તમારા ઉપર સાક્ષી રહે.” (સૂર: બકરહ-૧૪૩)

અર્થાત્ જે રીતે અલ્લાહના રસૂલ સ.અ.વ.એ સત્ય-દીનની સાક્ષી પોતાની વાણી અને વર્તન દ્વારા અમલી જીવનમાં આપી તે જ રીતે આ ઉમ્મતે પણ પોતાની વાણી અને વર્તન દ્વારા દીને હક્કની સાક્ષી આપવાની છે. આ ફરજ ત્યાં સુધી પૂરી ન થઈ શકે જ્યાં સુધી મુસલમાનો પોતાની બંધી જ બાબતો અને સમસ્યાઓમાં શુદ્ધ ઈસ્લામી દૃષ્ટિકોણ ન અપનાવે અને ઈસ્લામના ધ્વજવાહક બનીને ઊભા ન થઈ જાય. એ કર્તવ્યને બીજી જગ્યાએ આ શબ્દોમાં વર્ણવ્યું છે :

“...હવે દુનિયામાં તે ઉત્તમ સમુદાય તમે છો, જેને મનુષ્યોના માર્ગદર્શન અને સુધારણા માટે મેદાનમાં લાવવામાં આવેલ છે. તમે ભલાઈની આજ્ઞા આપો છો, બૂરાઈથી રોકો છો...” (સૂર: આલેઈમરાન-૧૧૦)

કુર્આનની આ આયત મુસ્લિમ ઉમ્મતના જીવનધ્યેય પર પ્રકાશ પાડે છે. માટે આ ઉમ્મતને એક સર્વશ્રેષ્ઠ ઉમ્મત તરીકે એટલા માટે ઉત્પન્ન કરવામાં આવી છે કે તે ભલાઈઓને ફેલાવવાની અને બૂરાઈઓને નાબૂદ કરવાની ફરજ અદા કરે. વિશ્વની બધી કોમો વચ્ચે મુસ્લિમ ઉમ્મતની આ એક વિશેષ શાન છે. જો એણે આ વિશેષ હેસિયત ગુમાવી

દીધી અને પોતાને તે કોમોની જેમ એક કોમ માની લીધી કે જે વર્ણ, વંશ, દેશ વગેરેની બુનિયાદ પર બની જાય છે. જો તેઓએ પણ કોમવાદ કે રાષ્ટ્રવાદને પોતાનો જીવનધ્યેય બનાવી લીધો તો તે પોતાના સ્થાનથી નીચે પડી જશે અને સામૂહાદિક દષ્ટિએ એ પતન એના મૃત્યુ સમાન હશે. વળી કરોડો માનવીઓ કે જે આપણી ચોતરફ ફેલાયેલા છે તે આની જાહિલિયત અર્થાત્ અજ્ઞાનતાના અંધકારમાં પડી રહેવું એ પણ કોઈ મામૂલી વાત નથી કે જેની અવગણના કરવામાં આવે. અલ્લાહ તઆલાનો પયગામ એના બંદાઓ સુધી પહોંચાડવાની જવાબદારી મુસ્લિમ ઉમ્મતના માથે જ છે તેથી ગેર-મુસ્લિમોને ઈસ્લામથી વ્યવસ્થિત પરિચિત કરવાનું કાર્ય આ ઉમ્મતે જ પૂરું પાડવું પડશે :

“તમારામાંથી કેટલાક લોકો તો એવા જરૂર હોવા જોઈએ જેઓ નેકી (સદાચાર) તરફ બોલાવે, ભલાઈની આજ્ઞા આપે અને બૂરાઈઓથી રોકતા રહે. જે લોકો આ કામ કરશે, તેઓ જ સફળતા પામશે.” (સુર: આલેઈમરાન-૧૦૪)

દા'વત અને પ્રચાર-પ્રસારનું કાર્ય એ દષ્ટિએ પણ ધ્યાન આપવા યોગ્ય છે કે જ્યારે આપણે કોઈ માનવીને આગમાં બળતો જોવાનું પસંદ નથી કરતા અને તેને બચાવવાના બધા જ શક્ય પ્રયાસો કરી છૂટીએ છીએ તો પછી એ વાતને આપણે કેવી રીતે પસંદ કરી શકીએ છીએ કે આવતી કાલે કરોડો માનવો જહન્નમની આગમાં હોમાઈ જાય ? માનવતાનો કોઈ શુભેચ્છક કે જે આખિરતની નજાત (કે પરલોકની મુક્તિ)ને માનવ-જીવનનો અસલ અને નિર્ણયાત્મક પ્રશ્ન ગણતો હોય તે ખામોશ નથી બેસી શકતો બલ્કે તે અનિવાર્ય રીતે જરૂર લોકોને જહન્નમના દર્દનાક અઝાબ (યાતના)થી બચાવવાની ચિંતા કરશે. એ બાબતમાં તે પોતાના મનમાં એક વ્યગ્રતા અને બેચેની અનુભવશે. માટે જ અલ્લાહના અંતિમ રસૂલ સ.અ.વ.એ મક્કાના મુશ્શિકો (અનેકેશ્વરવાદીઓ)ના ઈમાન ન લાવવા પર એટલા બધા ચિંતાતુર અને ગમગીન રહેતા હતા કે આપને સાંત્વના આપવા માટે કુર્આનમાં આયતો નાઝિલ થઈ :-

“હે નબી ! કદાચ તમે આ પીડામાં પોતાના પ્રાણ ગુમાવી બેસશો કે આ લોકો ઈમાન લાવતા નથી.” (સુર: શુઆરા-૩)

આ જીવનધ્યેયનો બીજો તકાદો એ છે કે આ દીનને પ્રભુવ આપવા માટે છેલ્લી હદ સુધીનો સંઘર્ષ કરવામાં આવે જેમકે અલ્લાહ તઆલાએ ફરમાવ્યું:-

“અલ્લાહના માર્ગમાં જિહાદ (તનતોડ પ્રયાસ) કરો, જેવી રીતે જિહાદ

કરવાનો હક છે.” (સૂર: ૬૪૪-૭૮)

આ કોશિશનો હક્ક ત્યાં સુધી અદા નથી થઈ શકતો જ્યાં સુધી એના માટે શક્ય એટલું બધું જ જોર લગાવવા ઉપરાંત એની બધી જ જરૂરિયાતોને પૂરી કરવાનો અને તે બધી જ સાધન-સામગ્રીઓ વડે કામ લેવાનો પ્રયાસ કરવામાં ન આવે જે ઈસ્લામને એક આંદોલનની હેસિયતે આગળ વધારનારી અને વર્તમાન વિચાર તેમજ વર્તનના તંત્રમાં પરિવર્તન લાવનારી હોય. દીનની સ્થાપનાનું કાર્ય અલ્લાહની પ્રેરણા વિના હરગિઝ પૂરું નથી થઈ શકતું. તેના માટે દુઆ, સંકલ્પ અને ભરોસાની ખરેખર જરૂર છે પરંતુ એની સાથે જ દા'વતના કાર્યક્ષેત્રમાં ઉતરીને બધી જ માન્ય યુક્તિઓથી કામ લેવું અને અંતિમ હદ સુધીનું આંદોલન ચલાવવું પણ બિલકુલ અનિવાર્ય છે, કારણ કે દુનિયામાં કદી પણ દીન સલામતીના ખૂણામાં બેસીને દુઆઓ માંગવાથી કાયમ નથી થયો. જો એવું હોત તો ન તો પયગંબરોને કુર્બાનીઓ આપવાની જરૂર પડત કે ન સહાબાએ કિરામ રદિ. ને તન, મન, ધનની બાજી લગાવી દેવાની.

આજની પરિસ્થિતિમાં ઈકામતેદીન (દીનની સ્થાપના) માટે એક વ્યવસ્થિત ચળવળ કે આંદોલનની સખત જરૂર છે, કારણ કે લોકશાહી તંત્રમાં શાંતિપૂર્વક પરિવર્તન લાવવાની એ જ એકમાત્ર રીત છે. આ વાત કેવળ વર્તમાન પરિસ્થિતિના જ તંકાદારૂપ નથી બલકે ઈસ્લામે મુસલમાનોને પોતાની અંદર સામૂહિક વ્યવસ્થા પેદા કરવાનો કાયમી આદેશ આપ્યો છે એટલે સૂર: શૂરામાં ફરમાવ્યું :

“પોતાના મામલાઓ પરસ્પર સલાહ-મસલતથી ચલાવે છે.”

(સૂર: શૂરા-૩૮)

જો કે મક્કા અસત્યવાદીઓનો ગઢ હતો અને ત્યાં મુસલમાનો માટે જીવવું મુશ્કેલ થઈ ગયું હતું તેમ છતાં તેમને ઈકામતેદીન સંબંધી બાબતોમાં આપસમાં સલાહ-મસલત કરવાનું માર્ગદર્શન આપવામાં આવ્યું અને એ સ્પષ્ટ વાત છે કે આવી ચર્ચા-વિચારણા માટે સામૂહિક વ્યવસ્થા અનિવાર્ય છે.

આ જીવન-ધ્યેયનો ત્રીજો મહત્ત્વનો તકાદો ‘ભોગ’ અને કુર્બાની છે. દુનિયામાં કોઈ આંદોલન પણ ભોગ-બલિદાન અને કુર્બાની વિના સફળ નથી થયું અને ન કોઈ ઈન્કિલાબ મુશ્કેલીઓ અને તકલીફોનો સામનો કર્યા વિના આવી ગયો છે. તો પછી ઈકામતેદીનનો માર્ગ તો ઘણો કઠણ અને શરૂઆતથી અંત સુધી

ભોગ અને કુર્બાનીનો માર્ગ છે :

યે શહાદતગહે ઉલ્લતમે કદમ રખના હે

લોગ આસાં સમઝતે હૈં મુસલમાં હોના

આ કાર્ય પ્રત્યેક જમાનામાં અતિશય અઘડું અને ધૈર્યની પરીક્ષા લેનારું પુરવાર થયું છે. આજની પરિસ્થિતિમાં પણ ડગલે ને પગલે મુશ્કેલીઓ, અંતરાયો અને ખેંચતાણ છે તેથી આ જીવન-ધ્યેય સાથેના સંબંધને કારણે આપને જાત-જાતના સંકટોનો સામનો કરવો પડશે. આપની રોજીના સાધનો ઝૂંટવી લેવામાં આવશે; આપનું જીવન-ધોરણ (Standard of Life) કાયમ નહીં રહી શકે બલ્કે કરકસરયુક્ત અને તંગીમય જીવન ગુજારવા માટે પણ આપે પોતાના મનને તૈયાર કરવું પડશે અને આપના લાભ-હિત ભયમાં મૂકાઈ જશે. પરંતુ હકીકત એ છે કે માનવી જે મક્સદ અને ધ્યેયને પ્રિય રાખે છે તેની ખાતર દરેક પ્રકારની કુર્બાનીઓ આપવા તૈયાર થઈ જાય છે અને દરેક મુશ્કેલી એના માટે આસાન થઈ જાય છે.

આજે ખોટા મક્સદ અને અસત્ય ને જૂઠા આંદોલનની ખાતર મુસલમાનો શું શું નથી કરતા ? શું ભોગ અને કુર્બાનીની ભાવના મુસલમાનોના દિલમાંથી બિલકુલ નષ્ટ થઈ ગઈ છે ? વર્તમાનની જરૂરત એ છે કે મુસલમાનોના ભોગ અને કુર્બાનીની દિશા ખરા ઉચ્ચધ્યેય તરફ ફેરવી દેવામાં આવે. જો તમે ખરેખર અલ્લાહને પ્રિય રાખો છો અને એનો દીન આપની દૃષ્ટિએ બધાથી વધુ પ્રિય છે તો આપ ઘણી જ રાજી ખુશીથી એના માર્ગમાં કુર્બાનીઓ આપશો-સમયનો ભોગ, માલની કુર્બાની, ધંધા-રોજગારની કુર્બાની અને જાની કુર્બાની ! સાચા ઈમાનવાળાઓનો ગુણ અલ્લાહ તઆલાએ એમ વર્ણવ્યો છે કે :

“અલ્લાહના માર્ગમાં લડવું જોઈએ તે લોકોએ જેઓ આખિરત (પરલોક)ના બદલે દુનિયા(આલોક)ના જીવનને વેચી દે.” (સૂર: નિસા—૭૪)

ઈકામતેદીનના માર્ગમાં તો ન નિષ્ફળતાનો પ્રશ્ન પેદા થાય છે અને ન બદલો કે સવાબ (પૂણ્ય)ના બરબાદ થઈ જવાનો, તો પછી ભોગ અને કુર્બાનીની બાબતમાં ક્યવાટ કે અચકાવવું શા માટે ? અલ્લાહ તઆલાને ત્યાં પરિણામ નહીં જોવામાં આવે બલ્કે ઈકામતેદીનની રાહમાં કુર્બાની આપનારાઓના દિલની નિખાલસતા, પ્રયાસો અને અમલ જોવામાં આવશે. કુર્બાન એવા બધા માણસોને મનમોહક ખુશખબરી સંભળાવે છે:

◀૨૩▶ મુસલમાનોનો જીવનધ્યેય

“તેથી જે લોકોએ મારા માટે પોતાના વતન છોડ્યા અને જેમને મારા માર્ગમાં પોતાના ઘરોમાંથી કાઢી મૂકવામાં આવ્યા અને પજવવામાં આવ્યા અને મારા માટે લડ્યા અને માર્યા ગયા, તેમની બધી ભૂલો હું માફ કરી દઈશ અને તેમને એવા બાગોમાં દાખલ કરીશ જેની નીચે નહેરો વહેતી હશે. આ તેમનો બદલો (ઈનામ) છે અલ્લાહને ત્યાં, અને સૌથી શ્રેષ્ઠ બદલો અલ્લાહના જ પાસે છે.” (સૂર: આલેઈમરાન-૧૮૫)

“તેથી જે લોકોએ મારા માટે પોતાના વતન છોડ્યા અને જેમને મારા માર્ગમાં પોતાના ઘરોમાંથી કાઢી મૂકવામાં આવ્યા અને પજવવામાં આવ્યા અને મારા માટે લડ્યા અને માર્યા ગયા, તેમની બધી ભૂલો હું માફ કરી દઈશ અને તેમને એવા બાગોમાં દાખલ કરીશ જેની નીચે નહેરો વહેતી હશે. આ તેમનો બદલો (ઈનામ) છે અલ્લાહને ત્યાં, અને સૌથી શ્રેષ્ઠ બદલો અલ્લાહના જ પાસે છે. અને અમે અવશ્ય તમને ભય અને ડર, ભૂખ, પ્રાણ અને ધન-સંપત્તિના નુકસાન અને આમદાનીઓની ખોટમાં નાખીને તમારી પરીક્ષા કરીશું. તેમને ખુશખબર આપી દો, આ સંજોગોમાં જે લોકો ધીરજ રાખે અને જ્યારે કોઈ મુસીબત આવી પડે તો કહે કે, ‘અમે અલ્લાહના જ છીએ અને અલ્લાહના જ તરફ અમારે પાછા ફરવાનું છે.’” (સૂર: બકરહ-૧૫૪-૧૫૭)

જરૂરત એ વાતની છે કે મુસલમાનો અડગ નિશ્ચય અને હિંમત સાથે ઈકામતે દીનનો ઝંડો હાથમાં લઈને આગળ વધે. અલ્લાહની મદદ જરૂર એમની સાથે રહેશે : “અલ્લાહ અવશ્ય તે લોકોની મદદ કરશે જેઓ તેની મદદ કરશે.” (સૂર: હજજ-૪૦)

પોતાનું જીવનધ્યેય સમજીને તેની તરફ આગળ વધનારા સંઘર્ષમય કર્મશીલોને અલ્લાહ તઆલાએ વાચદો કર્યો છે કે તે દુનિયામાં તેઓને ખિલાફતનું ઉચ્ચ સ્થાન અતા ફરમાવશે : -

“અલ્લાહે વચન આપ્યું છે તમારામાંથી તે લોકોને, જેઓ ઈમાન લાવે અને સદ્કાર્ય કરે કે તે તેમને એવી જ રીતે ધરતી ઉપર ખલીફા (નાયબ) બનાવશે જેવી રીતે તેમના અગાઉ થઈ ગયેલા લોકોને બનાવી ચૂક્યો છે. તેમના માટે તેમના તે દીન (ધર્મ)ને મજબૂત બુનિયાદો પર કાયમ કરી દેશે જેને અલ્લાહે તેમના માટે પસંદ કર્યો છે અને તેમની (વર્તમાન) ભયની સ્થિતિને શાંતિમાં બદલી નાખશે.” (સૂર: નૂર-૫૫)

